

Dilorom RAJABOVA,
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti
E-mail: rustamkhurramov@mail.ru

TerDU dotsenti N.Mustafayeva taqrizi asosida

KICHIK YOSHDAGI BOLALARDA O'QISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISHNING XUSUSIYATLARI (INGLIZ TILINI O'QITISH MISOLIDA)

Annotatsiya

Xorijiy tillarda o'qish kompetensiyasini takomillashtirish o'quvchilarning o'rganilayotgan til ko'nikmasini takomillashtirishga xizmat qiladi. Ma'lumki, Yevropa Kengashining "Chet tilini egallash umumevropa kompetensiyalari: o'rganish, o'qitish va baholash" to'g'risidagi umumetirof etilgan xalqaro me'yorlari (CEFR) ga ko'ra A1 va A2 darajaga mos keladigan mavzularga oid turli matn turlarini o'qib, mazmunini tushunishlari va CEFR A1-A2 darajasi talabiga javob beruvchi turli matnlarni o'qib, tanqidiy -tahliliy fikrlashni o'rganadilar. Shuningdek, o'qish ko'nikmasini rivojlantirish, boshqa til ko'nikmalarining ham rivojlanib borishiga oz hissasini qo'shadi.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, boshlang'ich sinf, reseptiv qobiliyat, Tinglab tushunish, ta'lim va tarbiya, kompetensiya, matn.

CHARACTERISTICS OF FORMING READING SKILLS IN YOUNG CHILDREN (IN THE EXAMPLE OF TEACHING ENGLISH)

Annotation

Improving the competence of studying in foreign languages serves to improve students' language skills. It is known that the subjects corresponding to level A1 and A2 according to the Council of Europe Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) "European Competences for Foreign Language Learning: Learning, Teaching and Assessment" they read and understand the content of different types of texts and learn critical-analytical thinking by reading different texts that meet the requirements of CEFR A1-A2 level. Also, the development of reading skills contributes to the development of other language skills.

Key words: English language, primary grade, receptive skills, listening comprehension, education and training, competence, text

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКА ЧТЕНИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА (НА ПРИМЕРЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ)

Аннотация

Повышение компетентности обучения на иностранных языках служит совершенствованию языковых навыков учащихся. Известно, что предметы, соответствующие уровням A1 и A2 согласно Общеввропейским компетенциям владения иностранным языком (CEFR) Совета Европы «Европейские компетенции по изучению иностранных языков: изучение, преподавание и оценка», читают и понимают содержание. разных типов текстов и научиться критически-аналитическому мышлению, читая разные тексты, соответствующие требованиям уровня CEFR A1-A2. Также развитие навыков чтения способствует развитию других языковых навыков.

Ключевые слова: Английский язык, начальный класс, рецептивные навыки, понимание на слух, образование и тренировка, компетентность, текст.

Kirish. Jahon ilmiy tadqiqotlarida maktab yoshlarini har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalash, ularga fan asoslaridan chuqur bilim berish, ularda zamonaviy dunyoqarashni shakllantirish va kengaytirishning asosi o'qib tushunish qobiliyatini rivojlantirish, hamda rivojlangan jamiyatda intellektual salohiyatli qilib tayyorlash zarurdir. Bularni amalga oshirishda kichik yoshdan boshlab xorijiy tillarda matn o'qiy olish, o'qilgan materialga tanqidiy yonadashish ko'nikmasini rivojlantirish ham o'z hissasini qushadi. Metodika fanining o'z maqsadlari, mazmuni, metodik tushunchalari, ilmiy tekshiruv metodlari, mavjud vositalari bunga ko'maklashadi. Chet tili o'qitish metodikasi lingvodidaktikaning ajralmas qismidir. Lingvometodika ona tili, rus tili va chet tillari o'qitish metodikasini o'z ichiga oladi. O'qitish kompetensiyasini rivojlantirish maktab o'quvchilariga katta ahamiyatga ega. Ushbu magistrlik tadqiqot ishida kichik yoshdagi bolalarda o'qish ko'nikmasini shakllantirishning xususiyatlari (ingliz tilini o'qitish misolida) qanday foyda ko'rgani va ularning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi hamda tanqidiy fikrlashiga hissa qo'shgani haqida ilmiy tahlillar olib boriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Chet tilining psixologik, didaktik, amaliy, ta'limiy-tarbiyaviy asoslaridan kelib chiqib bir necha olimlar o'z fikrlarini ifoda etishgan. Ular I. V.Raxmanov, G.X.Bakiyeva, G.T. Maxkamova, F.R. Kadirova, V.S.Setlin, J. J. Jalolov, T.Q.Sattorov, V.A.Skot va L.X.Yeterberg, S.Xalivel, J.Mun, N.D.Galskova va Z.N.Nikitenko, L.Kamerun, T.Gordon, N.A.Gorlova, A.Pinter va

boshqalar. Boshlang'ich sinflarda ingliz tili o'qitish muammolari I.A.Zimnyaya, D.M.Singlton, D.Singlton va L.Ryan, Z.Dorney, P.M.Laytboun, N.Spada, A.P.Sinelnikov, M.Villiams, R.L.Bedn, V.A.Skot, L.X.Yetrberg, S.Xallivel, K.Grant, J.Mun, S.Xorner, N.D.Galskova, Z.N.Nikitenko, L.Kamerun, K.T.Linz, D.Nyunen, N.A.Gorlova kabi olimlar tomonidan nashr ettirilgan adabiyotlarda atroflicha yoritilgan.

Tahlil va natija. Kichik yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatishda qanday usul va yondashuvlarga tayanish haqida ko'plab nazariyalar ishlab chiqilgan. Bugungi kunda ta'limning quyi bosqichlarida xorijiy tilni, xususan ingliz tilini o'rgatishda zamonaviy bir qancha metod va usullardan foydalanish pedagogning asosiy vazifalardan biridir. Kichik yoshdan boshlab o'qish ko'nikmasini rivojlanirishni tadqiq qilish orqali, mazkur muammo nuqtai nazaridan o'rganishga yangicha yondashish talabalarning kundalik ingliz tilida so'zlashuv nutqida ham, tadqiqot materiallarida ham ulardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlarini aniq tushunishini shakllantirishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Boshlang'ich sinflardan boshlab o'qish ko'nikmasini rivojlantirish yuqoridagi talablarga erishish yo'lidagi maqsad hisoblanadi. O'qish - ko'z bilan ko'rayotgan harf, harf birikmalari, so'zlar, gaplarni ovoz chiqarib, chiqarmay o'qish va o'qiganning mazmunini tushunish, o'qib ma'lumot olishdir. O'qish yozma nutqta berilgan matndan ma'lumot olish nutq turidir [6].

O'qish tanish til materiallari asosida notanish mazmunli matnni o'qib ma'lumot olish, mazmunni tushunishdir. O'qish aloqa (kommunikatsiya) qilishning bir turidir. qish orqali o'quvchi, talaba ingliz tilida gaplashiladigan mamlakatlar tili, madaniyati, hayoti, tarixi, urf-odatini bilan tanishadi. O'qish ma'lumot olish manbaidir.

Xorij tadqiqotchilari o'qish ko'nikmasiga quyidagicha izoh berishdi. O'qish to'rtta til bilish ko'nikmalaridan biridir: o'qish, yozish, tinglab tushunish va gapirish. Bu tinglab tushunish kabi qabul qiluvchi (receptiv) mahoratdir. Bu shuni anglatadiki, u matnga javob berishni o'z ichiga oladi. Bunda o'qilgan matn, ma'lumotlarni produktik muloqotga olib chiqishdan ko'proq, o'rgangan anglagan ma'lumotlarni o'zida saqlab qolib, tushunib anglashni bildiradi. Buning uchun biz matn tilini so'z darajasida tushunishimiz kerak, jumla darajasi yoki butun darajasi. Shuningdek, biz matnda berilgan ma'lumotlarni xabarini idrok qila olishimiz zarur. Dunyoviy bilim, tushunchalarga ega bo'lishimiz zarirdir. Ushbu jumlagi qarang, masalan: "The boy was surprised because the girl was much faster at running than he was". Mazkur jumlaning tushunish uchun biz harflar nima ekanligini, qanday ekanligini tushunishimiz kerak. Harflar birlashib, so'zlarni, so'zlarning ma'nosini va grammatikasini hosil qiladi. Quyidagi grafada tuluqroq aks ettirilgan.

O'qish kishilarning kommunikativ-ijtimoiy faoliyat sohasiga taalluqda bo'lib, unda u yozma shakldagi so'z orqali muomalani ta'minlaydi. Kishilarning turmush, ta'lim va ishlab chiqarish sohasidagi faoliyatlarida o'qishdan keng foydalaniladi. O'qish orqali ma'lumot olish turli faoliyatlarni amalga oshirishga xizmat qiladi. O'qishda boshqa har qanday faoliyatdagi kabi mazmun va jarayon rejaları mavjud bo'lib, birinchisiga doimo katta ahamiyat beriladi. Faoliyatning predmet mazmunini tashkil qiluvchilar o'qishning mazmun rejasi sanaladi. Faoliyat jarayonining elementlari o'qishning jarayon tomoni hisoblanadi. Faoliyat mazmuniga eng avvalo uning maqsadini-natijalarini kiritadilar. Odatda o'qishda faoliyat ana shu maqsadga erishishga qaratilgan bo'ladi. Mazmun aloqalarini ochish nutq mahsulotini, ya'ni yozma shaklda taqsim qilingan matn tushunish o'qishdagi ana shunday maqsadni tashkil qiladi.

Har qanday fan bo'yicha olib boriladigan ilmiy tadqiqotlarda dastavval, o'sha sohaning tarixiga nazar solish odat tusiga kirgan. Fikrimizning dalili sifatida chet tilda o'qishni o'rgatishning ko'hna tarixiga murojaat qildik. Chet til o'qitish metodikasini rivojlantirishga yuksak hissa qo'shgan olimlar qatorida ingliz professorlari Maykl Filipp Uest, Harold Eduard Palmer, Amerika professorlari Charlz Karpentr Friz, Robert Lado, rus professorlari Igor Vladimirovich Raxmanov, Valentina Samuelna Setlin, Sofya Kirillovna Folomkina, o'zbek professorlari Jamol Jalolovich Jalolov, Gulnora Turdioxunovna Maxkamova, Tojimat Qodirovich Sattarovlarni nomlarini keltirish o'rinlidir. Tarixdan bizga ma'lumki, yuqorida sanab o'tgan bir qator olimlarimizdan H.Palmer va M.Uest ikkalasi ham to'g'ri metod(direct method) asoschilaridan hisoblanib, H.Palmer og'zaki nutqni, M.Uest o'qishni o'rgatish bo'yicha bir qancha ilmiy asarlar yaratishgan. O'qishni o'rgatish yuzasidan M.Uest etakchi nutq faoliyati turi sifatida uzoq vaqt shug'ullangan bo'lsada, olim ilgari surgan g'oyalari mukammal hal bo'lgan deb ayta olmaymiz. Ammo olimning mehnatlari til o'qitish metodikasi rivojida katta yutuqlar qo'lga kiritilishini ta'minlagan.

Ushbu paragrafda matn o'qish jarayonining psixofiziologik hodisasi hamda chet til o'qitish metodikasidagi lingvodidatik, lingvopsixologik va psixolingvistik tushunchalari tahlil qilinadi.

O'qitish metodikasida axborot olish va uzatish uchun turli xildagi matnlardan foydalaniladi. Matn faqatgina gaplardan iborat bo'lgan biron asardan olingan hikoya bo'lib qolmasdan, balki, bir va undan ortiq jumla, syujetli rasm hattoki formula kabi turli sohada o'qiladigan va o'rganish/o'rgatish ob'ekti ta'limiy matn hisoblanadi. Bu kabi matn turlarini ta'limiy atamalarda keltiradigan bo'lsak, verbal, simvolik, vizual toifalarini va o'qish bilan bog'liq derivativ, assosiativ, va frazeologik birliklarni ajratish mumkin. O'qiladigan matnlarning turlariga qarab o'rta va oliy maktab mashg'ulotlarida verbal (so'z yordamida fikr bayon etish) matn, simvolik (ramzlarda ifodalangan, matematika darslarida formulaga oid) matn, vizual (geografiya darslarida

xarita, rasm darslarida tasviriy asarlar) matnlar o'rgatiladi. Mutolaa chog'ida barcha turdagi matnlardan foydalanish mumkin va muayyan matn yordamida o'quvchi/talabning o'ziga zarur axborotni olishi birlamchi maqsad qilib qo'yiladi[4]. Biz yuqorida matn haqida tushuncha va uning turlari borasida qisqacha izoh keltirdik. Endi matn o'qishni o'rgatish uslubiyoti bayonotiga kirishamiz. "O'qish – grafik koddagi axborotni undan keskin farq qiladigan tovush kodiga o'tkazish jarayonidir" [1].

Professor S. K. Folomkinaning ilmiy ta'rifiga ko'ra "o'qish bu grafik matn ko'ruv sezgisi yordamida idrok etish va ko'ruv analizatori yordamida qayta ishlash jarayonidir"[9]. Matndan olingan ma'lumotlar resipient (matn idrok etuvchi) matn o'qishga kirishar ekan, undagi axborotga o'z munosabatini ichki nutqida bildirib boradi. Bunday psixofiziologik jarayonni g'arb mamalakatlarda qo'llaniladigan tushuncha bilan ifodalasak, critical thinking (tanqidiy tafakkur) deb yuritiladi. Ushbu zamonaviy terminni qo'llashda mutaxassislar tomonidan ba'zi anglashilmovchiliklar yuz bermoqda, ya'ni, tanqidiy so'zini salbiy munosabat bildirish ma'nosida noto'g'ri talqin etuvchilar ham uchrab turadi. Vaholanki, tanqid g'arbcha yozilgan yoki aytilgan fikrga resipientning ijobiy va salbiy munosabatlari majmui nazarda tutiladi.

O'qishni o'rgatish muammolari bilan bir qator psixolog va metodistlar shug'ullanishgan. Xususan, Z.I. Klichnikova, I.A. Zimnyaya, A.N. Sokolov, T.G. Egorov, A.Troshin va boshqalar tadqiqot olib borishgan[6]. Ularning metodik izlanishlari asosida erishgan ilmiy yutuqlari borasida yana bir mulohazani e'tirof etishimiz mumkin - o'qish idrok va axborotni qayta ishlash sifatida sodir bo'ladigan faol aqliy jarayon, [6] hamda yuzaga keladigan murakkab analitik va sintetik faoliyat tarzida namoyon bo'ladi. Matn idrok etish va tushunish oqibatida mukammal o'qish amaliyoti bajarilishi psixofiziologik yondashuv ekanligi lingvodidaktikada e'tirof qilingan. Idrok va tushunish jarayonlarining "simultan" tarzda (bir paytning o'zida) [5] ro'yobga chiqishi psixofiziologik tadqiqotlarda o'z dalilini topgan.

O'quvchiga ingliz tilida matn o'qishni o'rgatish mobaynida psixik jarayonlardan – diqqat, idrok, xotira va tafakkur kabilar o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Nomi keltirilgan psixofiziologik tushunchalar sohaviy manbalarda keng yoritilgan bo'lsada, biz o'qishni o'rgatishga taalluqli jihatlarini alohida eslatib o'tmoqchimiz.

O'qish tushunchasini aniqlash degani bu – o'qilgan matn mazmunini anglash demakdir. Boshqacha qilib aytdigan bo'lsak, harfiy belgilarda ifodalangan nutqiy axborotni idrok etish va uning mazmunini payqash jarayoni tushuniladi [7].

Idrok etish har doim simultan tarzda sodir bo'lavermaydi [8]. O'qishda idrok etish, uni tushunish yoki mashqlar tizimining natijali bo'lishi, o'quvchining tilga bo'lgan qobiliyati va til tajribasining rivojlanganlik darajasi bilan belgilanadi. Misol keltiradigan bo'lsak, o'quvchining tilni o'rganishga qobiliyati yuqori, o'rta, yoki sust bo'lishi mumkin. Yuqori darajada qobiliyatli o'quvchi tez ilg'ab oladi, o'rta darajadagisi o'rta, sust darajada qobiliyatli o'quvchilar esa ko'p mehnat qilishlari talab etiladi.

O'quvchi idrok etish, esda olib qolish, diqqatini jamlash va tafakkur qilish jarayonlarida matnning mazmunini bilibgina qolmay, balki unga munosabat bildiradi va u yoki bu tarzda his-tuyg'u paydo bo'ladi. His-tuyg'ular insonning o'z hayotida nimalar ro'y berayotganiga, nimalarni bilib olayotganiga yoki nima bilan mashg'ul bo'layotganiga nisbatan turli xil shaklda bildiradigan ichki munosabatidir[3]. O'qish uchun berilgan material vatan haqida bo'lsa, o'quvchi uni o'qishi davomida kechayotgan ichki kechinmalar vatanparvarlik tuyg'usi deyiladi, salbiy qahramonlarga nisbatan nafratlanish ham his-tuyg'u deb ataladi. Ushbu tuyg'ular o'quvchining ehtiyojlariga javob beradigan narsalarni aniqlab olishiga yordam beradi va ularning qondirilishiga qaratilgan faoliyatga kuch baxsh etadi.

Xulosa, sifatida ta'kidlay olamizki, kichik yoshdagi til o'rganuvchilarga o'qish ko'nikmasini rivojlantirishda matn o'qish jarayoni nutqiy faoliyatning asosiy turlaridan bo'lib, avvalo, fiziologlar tomonidan tadqiq etib kelinadi va psixolingvistlar uchun maxsus o'rganish ob'ekti hisoblanadi. O'qish deganda, ikki bir-biridan farqlanadigan ma'no tushuniladi, ya'ni o'qish texnikasi,

eski tradision metodikada o'qilish qoidalari bir tomonda va o'qib axborot olish jarayoni ikkinchi tarafdin keng muhokama qilib kelinadi. Boshqacha aytganda, texnikaviy ko'nikmalarni hosil qilish orqali o'qigan matndan muayyan axborot olishdek sof

nutqiy malakani (kompetensiyani) egallash haqida so'z bormoqda. Xullas, lisoniy ko'nikmaning nutqiy malakaga o'tishi lingvodidaktikada teran o'rganilgan muammolar majmuasi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Astafieva M.D. Ingliz tilini o'rganayotgan bolalar uchun ta'fil. - M.: Mozaikasintez, 2009 y.
2. Galskova N.D. Nikitenko Z.N. Chet tillarni o'qitish nazariyasi va amaliyoti. boshlang'ich maktab: uslubiy qo'llanma.-M.: Airispress, 2004.
3. Guseva L.P. Biz o'ynaymiz, o'qitamiz, o'zlashtiramiz - biz ingliz tilini bilishni xohlaymiz. - Rostov n / a: Feniks, 2009 y.
4. Zemchenkova T.V. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ingliz tili. - M.: VAKO, 2008 yil.
5. Ivanova M.V. Bolalar uchun ingliz tili. - M.: AST: Astrel, 2009 y.
6. Trofimova G.S. Chet tillarni o'qitishning pedagogik asoslari (Subaktika didaktikasi). - Izhevsk: Udmurt universiteti nashriyoti, 1999 y.
7. Kozina S.V. Ingliz tilida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'fil. - M.: TC Sphere, 2008 yil.
8. O'ktamova Munavvara G'ayratjon qizi, Raufjonova Navo'za Botir qizi. " Kichik yoshdagi bolalarga til o'rgatish metodikalari yohud har xil qo'shiq bilan qiziqtirib o'rgatish".
9. Maktabgacha pedagogika darslik .F.R.Qodirova .Sh.Q. Toshpulatova –dotsent , N.M.Qayumova – dotsent,M.N.A'zamova – Toshkent: Tafakkur nashriyoti , 2019 . – 688b.